

FÜGGELÉK

VOLT-E EMBERI TÁRSADALOM 1790-BEN?

Készülő dolgozatom kapcsán olvastam el a *Szöveggyűjtemény a felvilágosodás és nyelvújítás korának irodalmából*² (Bp. Tankönyvkiadó 1953.) c. egyetemi segédkönyv Decsy Sámuelre vonatkozó részét. Mivel éppen a *társadalom* szó jelentésfejlődésével foglalkozom, különös érdeklődéssel fordultam Decsy 1790-ben kiadott művének következő sorai felé: „Szép mesterségeknek nevezetnek az *emberi társadalomban* (kiemelések itt és a következőkben tőlem — K. Gy.) azok a mesterségek, melyeknek gyakorlására különös talentom kívántatik...” (224. l.) Eddigi-tudomásunk szerint a mai jelentésű *társadalom* szó 1834-ben jelent meg Helmeccy tollából (Jelenkor 3:548, NyÚSz). Decsy „adata” tehát jelentősen módosítaná ezt a dátumot. Ám az eredeti Decsy-szöveg (Pannóniai Fénisz avagy Hamvából fel-támadott Magyar Nyelv. Bétsben 1790.) áttanulmányozása nemcsak eme feltevés elharmakodott voltáról győz meg, hanem sok egyébről is. Ott ugyanis ez áll: „Szép mefsterségeknek nevezetnek az *emberi tárř aságban* azok a’ mefsterségek...” (173—174. l.) 1790-ben tehát híre sincs *emberi társadalomnak*, ezzel az „adattal” csak a Szöveggyűjtemény „ajándékozta meg” a nyelv-tudományt.

A próza szövege is éppen olyan szent, mint a versé. A prózánál is követendő módszert ad Fazekas Mihály egyik verse egy sorának idézésekor éppen a Szöveggyűjtemény: „*Társaságunknak* ne legyünk heréi.” A *társaság* szó itt — nagyon helyesen — nincs „javítva”, hanem lapalji jegyzetből értesülünk arról, hogy a szó ‚társadalom’ jelentésű (543. l.).

A Szöveggyűjtemény egyéb meglepetéssel is szolgál. Decsy műve 57. §-ában ezt olvashatjuk: „Könnyű volna mindeniket *hajózhatóvá* tenni...” (223. l.) A *hajózható* melléknév — mint a *társadalom* szó is — a nyelvújítás szülötte, Sándor István hozta létre 1808-ban (SzófSz.). Úgy tűnik, mintha a Szöveggyűjtemény itt is „korrigálná” a nyelvtudomány eredményét. Korántsem! Az eredeti Decsy-szövegben ez áll: „Könnyű volna mindeniket *hajákazhatóvá* tenni...” (103. l.) A *hajákazható* sajtóhibás alak (és ilyen természetű sajtóhiba sűrűn fordul elő az eredetiben) a *hajókázható* helyett. Decsy itt is a már több évszázada divó „hagyományos” szót használja (*hajókázható*), szó sincs új nyelvi adatról, csupán erőszakolt modernizálásról, amit sem Decsy nyelve nem igényel, sem a kötelező szövegűség elve nem enged meg.

A Szöveggyűjtemény más jellegű — Decsy szövegével kapcsolatos — pontatlanságait, a gondatlan szövegkezelés más bizonyítékait sem szabad figyelmen kívül hagynunk. A Szöveggyűjtemény *Plenipotentiarius* helyett *plenipotentiarius*-t (55. §; ilyen szó egyébként sem a klasszikus latinban, sem — Bartal szótára szerint — a középkori magyarországi latinságban sincs!), *fzomjűhöz* helyett *szomjűhöz*-t (54. §), *virágzás* helyett *virágozás*-t (154. §), *fokság* helyett *sokaság*-ot (41. §) ír. Decsy ez utóbbi adata pedig különösen jelentős, igazolja a *társaság*, a *frisség* stb. alakokat, s a nyelvi fejlődés irányát mutatja: *sokság* > *sokaság*, *társaság* > *társaság*. Nem értjük, miért kellett a címét is megváltoztatni: az eredetiben s Szinyeyinél is (Magyar írók II. 732.) *Hamvából* van, a Szöveggyűjteményben *hamvaiból*.

Félreértés ne essék, nem az ortográfiai hűséget kérjük számon, hanem a szövegűséget, a szavakat, a kifejezéseket hűségét, a nyelvi finomságokat. A Szöveggyűjtemény nagyon hasznos, nélkülöz-

hetetlen segédkönyv; irodalom szakos egyetemi hallgatóknak készül elsődlegesen, akik azonban egy-szersmind nyelvszakosok is. Bár a benne összefoglalt szemelvények tartalmáért olvassák a Szöveggyűjteményt, de éppen nyelvészeti tanulmányaik kapcsán a kor nyelvére is kíváncsiak. A jelen Szöveggyűjtemény második kiadása változatlan kiadás volt. Azt szeretnénk, ha a következő, harmadik kiadás (mert e nagyszerű könyvnek bizonyára lesz harmadik kiadása is, miként a *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból* c. munka I. és II. kötetének új edíciója már megjelent 1963-ban, illetve 1966-ban) „lényegében változatlan kiadás” lenne; s e „lényegében változatlan kiadás” nagyon is lényegeset takarna: a szöveghűség helyreállítását, a szöveg gondos kezelését, ami éppen nem lényegtelen.

KRISTÓ GYULA